

דבר ה' זו הלכה (שבת קל"ח): הלכה שבועית בנושאים אקטואליים

היין הראוי לקידוש, קידוש בלי יין - מקורות והערות

א. היין הראוי לקידוש

כלל בדיני יין לקידוש: "אמר רב: אין אומרים קידוש היום אלא על יין הראוי לינסך על גבי מזבח".

ההלכה היא שמותר לקדש על כל סוגי היינות, אדום ולבן. אלא שיש הידור ביין אדום, מפני שבגמרא נאמר שסתם יין הוא אדום ולשיטת חלק מהראשונים יין לבן פסול לקידוש. ואע"פ שלהלכה יין לבן כשר, מצוה להדר ביין אדום.¹

יין מפוסטר - נחלקו הראשונים האם ניתן לקדש על יין מבושל (והאם ברכתו הגפן או שהכל). לשיטת הרמב"ם ועוד ראשונים ברכתו שהכל. מאידך, המגיד משנה כתב שהסכימו הראשונים שברכתו הגפן, לפי שהבישול משביח את טעם היין ולא פוגם אותו. להלכה פסק השו"ע שברכתו גפן ושניתן לקדש עליו. לשיטת רמ"א עדיף לקדש עליו כי ביין מבושל אין חשש יין נסך.² מיץ ענבים - מאחר ויין מגיתו כשר לניסוך על גבי המזבח, גם מיץ ענבים כשר לקידוש.³

ב. קידוש בלי יין

מי שאין לו יין בליל שבת, יקדש על הפת.⁴

סדר הקידוש במקרה זה הוא: נטילת ידיים לכל המשתתפים בסעודה. אחר כך אמירת 'ויכולו' כאשר החלות מכוסות וידיו של המקדש מונחות על הכיסוי. לאחר אמירת הפסוקים מגלים את החלות ומברכים המוציא ואז מכסים אותן שוב ומברכים את ברכת הקידוש. טוב להגביה את החלות בזמן אמירת ברכת הקידוש. אחרי ברכת הקידוש, יבצע את החלות ויאכל לפחות כזית בכדי אכילת פרס.⁵

מקורות והערות

1. במסכת בבא בתרא (צז א) נאמר: "אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב אין אומרים קידוש היום אלא על היין הראוי לינסך על גבי המזבח". והגמרא מבררת מה בא רב למעט בקביעה זו- "למעוטי מאי? אילימא למעוטי יין מגתו והא תאני ר' חייא יין מגתו לא יביא ואם הביא כשר וכיון דאם הביא כשר אגן אפילו לכתחלה נמי, דאמר רבא סוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום. ואלא למעוטי מפיה ומשוליה? והא תני רבי חייא מפיה ומשוליה לא יביא ואם הביא כשר. ואלא למעוטי יין כושי בורק היליסטון של מרתף של צמוקים? והא תניא בכולן לא יביא ואם הביא כשר. ואלא למעוטי יין קוסס מזוג מגולה ושל שמרים ושריחו רע, דתניא בכולן לא יביא ואם הביא פסול. למעוטי מאי? אי למעוטי קוסס פלוגתא דר' יוחנן ור' יהושע בן לוי היא, אי למעוטי מזוג עלויי עלייה דאמר רבי יוסי ברבי חנינא מודים חכמים לר"א בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים, אי למעוטי מגולה סכנה היא, אי למעוטי של שמרים היכי דמי אי דרמא תלתא ואתא ארבעה חמרא מעליא הוא אי דרמא תלתא ואתא תלתא ופלגא פלוגתא דרבנן ואחרים היא, **אלא למעוטי שריחו רע ואיבעית אימא לעולם למעוטי מגולה** ואף על גב דעברי' במסנתת כר' נחמיה אפילו הכי הקריבחו נא לפחתך הירצך או הישא פניך".

נמצאנו למדים שלמסקנת הגמרא כל סוגי היינות כשרים לקידוש מאחר וכשרים לניסוך, פרט ליין שריחו רע וליין מגולה שאינם ראויים לקידוש.

ומוסיפה הגמרא שאלה, "בעא מיניה רב כהנא חמוה דרב משרשיא מרבא חמר חווריין מהו? אמר ליה אל תרא יין כי יתאדם". ונחלקו הראשונים האם לכתחילה יין אדום טוב מלבן, או שרק יין אדום נחשב יין ואילו יין לבן אינו יין ואינו כשר לקידוש. וגם נחלקו מהו 'חמר חווריין' עד כמה הוא לבן.

שתי המחלוקות האלו מבוארות בבית יוסף בסימן רעב: "כתב הר"ן בפרק ערבי פסחים (כב ב ד"ה גרסי) דלקידוש קא מיבעיא ליה אי נמי לקידוש ולנסכים אבל ליכא למימר דלנסכים בלחוד קאמר דאם כן הוה ליה לפרושי וכיון דפשיט ליה מאל תרא יין כי יתאדם שמע מינה דחמר חווריין פסול לקידוש וכתב הרמב"ן (חי' ב"ב שם ד"ה חמר) דאפילו בדיעבד לא יצא אם קידש ביין לבן עכ"ל, והיה נראה לי דהרמב"ן סובר דהא דמכשרי בגמרא בורק היינו שמבהיק ומתלבן קצת ודומה קצת לאדמימות וכמו שפירשו התוספות (שם ד"ה חמר) בשם ר"י ובעיין בחיוריין שהוא לבן יותר מדאי, אלא שמצאתי להר"ן בפרק המוכר פירות (חי' הר"ן שם ד"ה חמר) על מה שכתב דחמר חווריין פסול לקידוש ולפי זה בודק גרסינן בדליית דאי בורק גרסינן וכדפירש רש"י שמפרש לבן תיקשי אמאי דאסיקנא דפסול לקידוש ע"כ וכן פירש הרמב"ן עצמו (חי' ב"ב שם ד"ה בודק)... והריטב"א כתב בפרק המוכר פירות ולענין הא דאמרינן הכא דיין לבן אין מקדשין עליו יש לומר

דאפילו דיעבד נמי קאמר אבל בירושלמי משמע דדוקא לכתחלה אבל בדיעבד יצא דגרסינן התם א"ר ירמיה מצוה לצאת ביין אדום וכו' ומשמע דוקא מצוה דהיינו מצוה מן המובחר אבל דיעבד או אפילו לכתחלה היכא שאין לו יין אחר מותר וכן נראה ומיהו אם חמר מדינה הוא מקדש [עליו] וכדמשמע התם עכ"ל.

והתוספות (ב"ב צו ב ד"ה חמר) כתבו חמר חיוריין מהו פירש ר"ש דחיוריין היינו בורק ולא שמיע ליה ברייתא דלעיל דקתני בורק לא יביא ואם הביא כשר ולר"י נראה דשפיר שמיע ליה וחיוריין גרוע מבורק דחיוריין לבן יותר מדאי אבל בורק אינו אלא מבהיק ומתלבן קצת ודומה קצת לאדמימות ולכך אם הביא כשר עכ"ל...".

להלכה פסק השו"ע (סי' רעב סעי' ד): "מקדשין על יין לבן, והרמב"ן פוסלו לקידוש אפי" בדיעבד, אבל מבדילין עליו, ומנהג העולם כסברא ראשונה". וכתב המשנה ברורה (סי"ק ז) "ולכו"ע מצוה לכתחלה לחזר אחר יין אדום אלא דאם אין לו אדום או שאינו משובח ס"ל לדעה זו דמותר לכתחלה לקדש על לבן".

2. כתב הרמב"ם (הלי' שבת פכ"ט הלי' יד): "אין מקדשין אלא על היין הראוי לנסך על גבי המזבח, לפיכך אם נתערב בו דבש או שאור אפילו כטיפת החרדל בחבית גדולה אין מקדשין עליו, כך אנו מורין בכל המערב, ויש מי שמתיר לקדש עליו ואומר לא נאמר היין הראוי לנסך על גבי המזבח אלא להוציא יין שריחו רע או מגולה או מבושל שאין מקדשין על אחד מהן".

וכתב המגיד משנה "ויין מבושל אף על פי שלא נזכר בגמרא מיעוטו גבי קידוש דדעת כל הגאונים ז"ל שאין מקדשין עליו וכמו שכתב רבינו ולא כן רוכלא נחשוב וניזיל. ויש מהן מי שכתב שאין מברכין עליו אלא שהכל ואין כן דעת רבינו שלא הזכיר כן בה' ברכות והאחרונים הסכימו שמקדשין עליו משום דעלויי עלייה ואף המעושן הכשירו וכן דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל".

ופסק השו"ע (סי' רעב סעי' ח): "מקדשין על יין מבושל ועל יין שיש בו דבש, וי"א שאין מקדשין עליהם". ולפי הכלל המפורסם בשיטת המחבר, הלכה כסתם שמקדשין על יין מבושל ועל יין שיש בו דבש. והוסיף רמ"א: "והמנהג לקדש עליו אפילו יש לו יין אחר רק שאינו טוב כמו המבושל או שיש בו דבש". ובשמירת שבת כהלכתה (פרק מז סעי' יט) ביאר שטעם המנהג הוא כדי לצאת מחשש יין נסך.

3. יין מגיתו מבואר למעלה (מקור 1) שבגמרא הובא כדוגמא ליין שנית לקדש עליו. וכך נפסק להלכה בשו"ע (שם סעי' ב): "יין מגתו מקדשין עליו. וסוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום".

וכתב המשנה ברורה (ס"ק ה) "ומ"מ מצוה מן המובחר ביין ישן והיינו כשכבר עבר עליו מ' יום".

4. כתב השו"ע (סי' רעב סעי' ט) "במקום שאין יין מצוי, י"א שמקדשים על שכר ושאר משקין, חוץ מן המים. וי"א שאין מקדשין. ולהרא"ש, בלילה לא יקדש על השכר אלא על הפת, ובבקר יותר טוב לקדש על השכר, שיברך עליו שהכל קודם ברכת המוציא, שאם יברך על הפת תחלה אין כאן שום שינוי, ודברי טעם הם". והוסיף רמ"א: "וכן המנהג פשוט כדברי הרא"ש. ואם יין בעיר, לא יקדש על הפת. ומי שאינו שותה יין משום נדר, יכול לקדש עליו וישתו אחרים המסובין עמו. ואם אין אחרים עמו יקדש על הפת ולא על היין, או ישמע קידוש מאחרים".

5. הסדר על פי שמירת שבת כהלכתה (פני"ג סעי' טו).